|| अथ द्वादशोऽध्यायः - अध्याय बारावा ||

|| भक्तियोगः ||

जय जय वो शुद्धे। उदारे प्रसिद्धे।

अनवरत आनंदे। वर्षतिये॥ १ ॥

विषयव्याळें मिठी। दिधलिया नुठी ताठी।

ते तुझिये गुरुकृपादृष्टी। निर्विष होय॥ २ ॥

तरी कवणातें तापु पोळी। कैसेनि वो शोकु जाळी।

जरी प्रसादरसकल्लोळीं। पुरें येसि तूं॥ ३ ॥

योगसुखाचे सोहळे। सेवकां तुझेनि स्नेहाळे।

सोऽहंसिद्धीचे लळे। पाळिसी तूं॥ ४ ॥

आधारशक्तीचिया अंकीं। वाढविसी कौतुकीं।

हृदयाकाशपल्लकीं। परीये देसी निजे॥ ५ ॥

प्रत्यक्ज्योतीची वोवाळणी। करिसी मनपवनाचीं खेळणीं।

आत्मसुखाची बाळलेणीं। लेवविसी॥ ६ ॥

सतराविये्चें स्तन्य देसी। अनुहताचा हल्लरू गासी।

समाधिबोधें निजविसी। बुझाऊनि॥ ७ ॥

म्हणोनि साधकां तूं माउली। पिके सारस्वत तुझिया पाउलीं।

या कारणें मी साउली। न संडीं तुझी॥ ८ ॥

अहो सद्गुरुचिये कृपादृष्टी। तुझें कारुण्य जयातें अधिष्ठी।

तो सकलविद्यांचिये सृष्टीं। धात्रा होय॥ ९ ॥

म्हणोनि अंबे श्रीमंते। निजजनकल्पलते।

आज्ञापीं मातें। ग्रंथनिरूपणीं॥ १० ॥

नवरसीं भरवीं सागरु । करवीं उचित रत्नांचे आगरु ।

भावार्थाचे गिरिवरु । निफजवीं माये ॥ ११ ॥

साहित्यसोनियाचिया खाणी । उघडवीं देशियेचिया क्षोणीं ।

विवेकवल्लीची लावणी । हों देईं सैंघ॥ १२ ॥

संवादफळनिधानें । प्रमेयाचीं उद्यानें ।

लावीं म्हणे गहनें । निरंतर ॥ १३ ॥

पाखांडाचे दरकुटे । मोडीं वाग्वाद अव्हांटे ।

कुतर्कांचीं दुष्टें । सावजें फेडीं ॥ १४ ॥

श्रीकृष्णगुणीं मातें । सर्वत्र करीं वो सरतें ।

राणिवे बैसवी श्रोते । श्रवणाचिये ॥ १५ ॥

ये मऱ्हाठियेचिया नगरीं । ब्रह्मविद्येचा सुकाळु करीं ।

घेणें देणें सुखचिवरी । हों देईं या जगा ॥ १६ ॥

तूं आपुलेनि स्नेहपल्लवें । मातें पांघुरविशील सदैवें ।

तरी आतांचि हें आघवें । निर्मीन माये ॥ १७ ॥

इये विनवणीयेसाठीं । अवलोकिलें गुरु कृपादृष्टी ।

म्हणे गीतार्थेंसी उठी । न बोलें बहु ॥ १८ ॥

तेथ जी जी महाप्रसादु । म्हणोनि साविया जाहला आनन्दु ।

आतां निरोपीन प्रबंधु । अवधान दीजे ॥ १९ ॥

अर्जुन उवाच ।

एवं सतत युक्ता ये भक्तास्त्वां पर्युपासते ।

ये चाप्यक्षरमव्यक्तं तेषां के योगवित्तमाः ॥ १ ॥

तरी सकलवीराधिराजु । जो सोमवंशीं विजयध्वजु ।

तो बोलता जाहला आत्मजु । पंडुनृ पाचा|| २० ||

कृष्णातें म्हणे अवधारिलें । आपण विश्वरूप मज दाविलें ।

तें नवल म्हणोनि बिहालें । चित्त माझें || २१ ||

आणि इये कृष्णमूर्तींची सवे । यालागीं सोय धरिली जीवें ।

तंव नको म्हणोनि देवें । वारिलें मातें || २२ ||

तरी व्यक्त आणि अव्यक्त । हें तूंचि एक निभ्रांत ।

भक्ती पाविजे व्यक्त । अव्यक्त योगें || २३ ||

या दोनी जी वाटा । तूंतें पावावया वैकुंठा।

व्यक्ताव्यक्त दारवंठां । रिगिजे येथ || २४ ||

पैं जे वानी श्यातुका । तेचि वेगळिये व्याला येका ।

म्हणोनि एकदेशिया व्यापका । सरिसा पाडू || २५ ||

अमृताचिया सागरीं । जे लाभे सामर्थ्याची थोरी ।

तेचि दे अमृतलहरी। चुळीं घेतलिया || २६ ||

हे कीर माझ्या चित्तीं । प्रतीति आथि जी निरुती ।

परि पुसणें योगपती । तें याचिलागीं || २७ ||

जें देवा तुम्हीं नावेक । अंगिकारिलें व्यापक ।

तें साच कीं कवतिक । हें जाणावया || २८ ||

तरी तुजलागीं कर्म । तूंचि जयांचें परम ।

भक्तीसी मनोधर्म । विकोनि घातला || २९ ||

इत्यादि सर्वी परीं । जे भक्त तूंतें श्रीहरी ।

बांधोनियां जिव्हारीं । उपासिती || ३० ||

आणि जें प्रणवापैलीकडे। वैखरीयेसी जें कानडें ।

कायिसयाहि सांगडें । नव्हेचि जें वस्तु ॥ ३१ ॥

तें अक्षर जी अव्यक्त । निर्देश देशरहित ।

सोऽहंभावें उपासित । ज्ञानिये जे ॥ ३२ ॥

तयां आणि जी भक्तां । येरयेरांमाजी अनंता ।

कवणें योगु तत्त्वतां । जाणितला सांगा ॥ ३३ ॥

इया किरीटीचिया बोला । तो जगद्बंधु संतोषला ।

म्हणे हो प्रश्नु भला । जाणसी करूं ॥ ३४ ॥

श्री भगवानुवाच ।

मय्यावेश्य मनो ये मां नित्ययुक्ता उपासते ।

श्रद्धया परयोपेतास्ते मे युक्ततमा मताः ॥ २ ॥

तरी अस्तुगिरीचियां उपकंठीं । रिगालिया रविबिंबापाठीं ।

रश्मी जैसे किरीटी । संचरती ॥ ३५ ॥

कां वर्षाकाळीं सरिता । जैसी चढों लागें पांडुसुता ।

तैसी नीच नवी भजतां । श्रद्धा दिसे ॥ ३६ ॥

परी ठाकिलियाहि सागरु । जैसा मागीलही यावा अनिवारु ।

तिये गंगेचिये ऐसा पडिभरु । प्रेमभावा ॥ ३७ ॥

तैसें सर्वेंद्रियांसहित । मजमाजीं सूनि चित्त ।

जे रात्रिदिवस न म्हणत । उपासिती ॥ ३८ ॥

इयापरी जे भक्त । आपणपें मज देत ।

तेचि मी योगयुक्त । परम मानीं ॥ ३९ ॥

ये त्वक्षर्मनिर्देश्यमव्यक्तं पर्युपासते ।

सर्वत्रगमचिन्त्यं च कूटस्थमचलं ध्रुवं ॥ ३ ॥

आणि येर तेही पांडवा । जे आरूढोनि सोऽहंभावा ।

झोंबती निरवयवा । अक्षरासी ॥ ४० ॥

मनाची नखी न लगे । जेथ बुद्धीची दृष्टी न रिगे ।

ते इंद्रियां कीर जोगें । कायि होईल ? ॥ ४१ ॥

परी ध्यानाही कुवाडें । म्हणोनि एके ठायीं न संपडे ।

व्यक्तीसि माजिवडें । कवणेही नोहे ॥ ४२ ॥

जया सर्वत्र सर्वपणें । सर्वांही काळीं असणें ।

जें पावूनि चिंतवणें । हिंपुटी जाहलें ॥ ४३ ॥

जें होय ना नोहे । जें नाहीं ना आहे ।

ऐसें म्हणोनि उपाये । उपजतीचि ना ॥ ४४ ॥

जें चळे ना ढळे । सरे ना मैळे ।

तें आपुलेनीचि बळें । आंगविलें जिहीं ॥ ४५ ॥

सन्नियम्येन्द्रियग्रामं सर्वत्र समबुद्धयः ।

ते प्राप्नुवन्ति मामेव सर्वभूतहिते रताः ॥ ४ ॥

पैं वैराग्यमहापावकें । जाळूनि विषयांचीं कटकें ।

अधपलीं तवकें । इंद्रियें धरिलीं ॥ ४६ ॥

मग संयमाची धाटी । सूनि मुरडिलीं उफराटीं ।

इंद्रियें कोंडिलीं कपाटीं । हृदयाचिया ॥ ४७ ॥

अपानींचिया कवाडा । लावोनि आसनमुद्रा सुहाडा ।

मूळबंधाचा हुडा । पन्नासिला ॥ ४८ ॥

आशेचे लाग तोडिले । अधैर्याचे कडे झाडिले ।

निद्रेचें शोधिलें । काळवखें ॥ ४९ ॥

वज्राग्नीचिया ज्वाळीं । करूनि सप्तधातूंची होळी ।
व्याधींच्या सिसाळीं । पूजिलीं यंत्रें ॥ ७० ॥
मग कुंडलिनियेचा टेंभा । आधारीं केला उभा ।
तया चोजवलें प्रभा । निमथावरी ॥ ७१ ॥
नवद्वारांचिया चौचकीं । बाणूनि संयतीची आडवंकी ।
उघडिली खिडकी । ककारांतींची ॥ ७२ ॥
प्राणशक्तिचामुंडे । प्रहारूनि संकल्पमेंढे ।
मनोमहिषाचेनि मुंडें । दिधलीं बळी ॥ ७३ ॥
चंद्रसूर्यां बुझावणी । करूनि अनुहताची सुडावणी ।
सतरावियेचें पाणी । जिंतिलें वेगीं ॥ ७४ ॥
मग मध्यमा मध्य विवरें । तेणें कोरिवें दादरें ।
ठाकिलें चवरें । ब्रह्मरंध्र ॥ ७५ ॥
वरी मकारांत सोपान । ते सांडोनिया गहन ।
काखे सूनियां गगन । भरले ब्रह्मीं ॥ ७६ ॥
ऐसे जे समबुद्धी । गिळावया सोऽहंसिद्धी ।
आंगविताती निरवधी । योगदुर्गें ॥ ७७ ॥
आपुलिया साटोवाटी । शून्य घेती उठाउठीं ।
तेही मातेंचि किरीटी । पावती गा ॥ ७८ ॥
वांचूनि योगचेनि बळें । अधिक कांहीं मिळे ।
ऐसें नाहीं आगळें । कष्टचि तया ॥ ७९ ॥

क्लेशोऽधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेतसाम् ।
अव्यक्ता हि गतिर्दु:खं देहवद्भिरवाप्यते ॥ ५ ॥

जिहीं सकळ भूतांचिया हितीं । निरालंबीं अव्यक्तीं ।
पसरलिया आसक्ती । भक्तीवीण ॥ ६० ॥
तयां महेन्द्रादि पदें । करिताति वाटवधें ।
आणि ऋद्धिसिद्धींचीं द्वंद्वें । पडोनि ठाती ॥ ६१ ॥
कामक्रोधांचे विलग । उठावती अनेग ।
आणि शून्येंसीं आंग । झुंजवावें कीं ॥ ६२ ॥
ताहानें ताहानचि पियावी । भुकेलिया भूकचि खावी ।
अहोरात्र वावीं । मवावा वारा ॥ ६३ ॥
उनी दिहाचें पहुडणें । निरोधाचें वेल्हावणें ।
झाडासि साजणें । चाळावें गा ॥ ६४ ॥
शीत वेढावें । उष्ण पांघुरावें ।
वृष्टीचिया असावें । घरांआंतु ॥ ६५ ॥
किंबहुना पांडवा । हा अग्निप्रवेशु नीच नवा ।
भ्रतारेंवीण करावा । तो हा योगु ॥ ६६ ॥
एथ स्वामीचें काज । न बापिकें व्याज ।
परी मरणेंसीं झुंज । नीच नवें ॥ ६७ ॥
ऐसें मृत्यूहूनितीख । कां घोंटे कढत विख ।
डोंगर गिळितां मुख । न फाटे काई ? ॥ ६८ ॥
म्हणोनि योगाचियां वाटा । जे निगाले गा सुभटा ।
तयां दुःखाचाचि शेलवांटा । भागा आला ॥ ६९ ॥
पाहें पां लोहाचे चणे । जैं बोचरिया पडती खाणें ।
तैं पोट भरणें कीं प्राणें । शुद्धी म्हणों ॥ ७० ॥

म्हणोनि समुद्र बाहीं। तरणे आथि केंही।
कां गगनामाजीं पाई। खोलिजतु असें ? ॥ ७१ ॥
वळघलिया रणाची थाटी। आंगीं न लागतां कांठी।
सूर्याची पाउटी। कां होय गा ॥ ७२ ॥
यालागीं पांगुळा हेवा। नव्हे वायूसि पांडवा।
तेवीं देहवंता जीवां। अव्यक्तीं गति ॥ ७३ ॥
ऐसाही जरी धिंवसा। बांधोनियां आकाशा।
झोंबती तरी क्लेशा। पात्र होती ॥ ७४ ॥
म्हणोनि येर ते पार्था। नेणतीचि हे व्यथा।
जे कां भक्तिपंथा। वोटंगले ॥ ७५ ॥

ये तु सर्वाणि कर्माणि मयि संन्यस्य मत्पराः।
अनन्येनैव योगेन मां ध्यायन्त उपासते ॥ ६ ॥

कर्मेंद्रियें सुखें। करिती कर्में अशेखें।
जियें कां वर्णविशेखें। भागा आलीं ॥ ७६ ॥
विधीतें पाळित। निषेधातें गाळित।
मज देऊनि जाळित। कर्मफळें ॥ ७७ ॥
ययापरी पाहीं। अर्जुना माझें ठाईं।
संन्यासूनि नाहीं। करिती कर्में ॥ ७८ ॥
आणीकही जे जे सर्व। कायिक वाचिक मानसिक भाव।
तयां मीवांचूनि धांव। आनौती नाहीं ॥ ७९ ॥
ऐसे जे मत्पर। उपासिती निरंतर।
ध्यानमिषें घर। माझें झालें ॥ ८० ॥

जयांचिये आवडी । केली मजशीं कुळवाडी ।
भोग मोक्ष बापुडीं । त्यजिलीं कुळें ॥ ८१ ॥
ऐसे अनन्ययोगें । विकले जीवें मनें आंगें ।
तयांचे कायि एक सांगें । जें सर्व मी करीं ॥ ८२ ॥

तेषामहं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसागरात्।
भवामि न चिरात्पार्थ मय्यावेशितचेतसाम् ॥ ७ ॥

किंबहुना धनुर्धरा । जो मातेचिया ये उदरा ।
तो मातेचा सोयरा । केतुला पां ॥ ८३ ॥
तेवीं मी तयां । जैसे असती तैसियां ।
कळिकाळ नोकोनियां । घेतला पट्टा ॥ ८४ ॥
एऱ्हवीं तरी माझियां भक्तां । आणि संसाराची चिंता ।
काय समर्थाची कांता । कोरान्न मागे ॥ ८५ ॥
तैसे ते माझें । कलत्र हें जाणिजे ।
कायिसेनिही न लजें । तयांचेनि मी ॥ ८६ ॥
जन्ममृत्यूचियालाटीं । झळंबती इया सृष्टी।
तें देखोनियां पोटीं । ऐसें जाहलें ॥ ८७ ॥
भवसिंधूचेनि माजें । कवणासि धाकु नुपजे ।
तेथ जरी कीं माझे । बिहिती हन ॥ ८८ ॥
म्हणोनि गा पांडवा । मूर्तीचा मेळावा ।
करूनि त्यांचिया गांवा । धांवतु आलों ॥ ८९ ॥
नामाचिया सहस्रवरी । नावा इया अवधारीं ।
सजूनियां संसारीं । तारू जाहलों ॥ ९० ॥

सडे जे देखिले । ते ध्यानकासे लाविले ।

परीग्रहीं घातले । तरियावरी ॥ ९१ ॥

प्रेमाची पेटी । बांधली एकाचिया पोटीं ।

मग आणिले तटीं । सायुज्याचिया ॥ ९२ ॥

परी भक्तांचेनि नांवें । चतुष्पदादि आघवे ।

वैकुंठींचिये राणिवे । योग्य केले ॥ ९३ ॥

म्हणोनि गा भक्तां । नाहीं एकही चिंता ।

तयांतें समुद्धर्ता । आथि मी सदा ॥ ९४ ॥

आणि जेव्हांचि कां भक्तीं । दीधली आपुली चित्तवृत्ती।

तेव्हांचि मज सूति। त्यांचिये नाटीं ॥ ९५ ॥

याकारणें गा भक्तराया । हा मंत्र तुवां धनंजया ।

शिकिजे जे यया । मार्गा भजिजे ॥ ९६ ॥

मय्येव मन आधत्स्व मयि बुद्धिं निवेशय ।

निवसिष्यसि मय्येव अत उर्ध्वं न संशयः ॥ ८ ॥

अगा मानस हें एक । माझ्या स्वरूपीं वृत्तिक।

करूनि घालीं निष्टंक । बुद्धि निश्चयेंसीं ॥ ९७ ॥

इयें दोनीं सरिसीं । मजमाजीं प्रेमेसीं ।

रिगालीं तरी पावसी । मातें तूं गा ॥ ९८ ॥

जे मन बुद्धि इहीं । घर केलें माझ्यां ठायीं ।

तरी सांगें मग काइ । मी तू ऐसें उरे ? ॥ ९९ ॥

म्हणोनि दीप पालवे । सवेंचि तेज मालवे ।

कां रविबिंबासवें । प्रकाशु जाय ॥ १०० ॥

उचललेया प्राणासरिसीं । इंद्रियेंही निगती जैसीं ।
तैसा मनोबुद्धिपाशीं । अहंकारु ये ॥ १०१ ॥
म्हणोनि माझिया स्वरूपीं । मनबुद्धि इयें निक्षेपीं ।
येतुलेनि सर्वव्यापी । मीचि होसी ॥ १०२ ॥
यया बोला कांहीं । अनारिसें नाहीं ।
आपली आण पाहीं । वाहतु असें गा ॥ १०३ ॥

अथ चित्तं समाधातुं न शक्नोषि मयि स्थिरम् ।
अभ्यासयोगेन ततो मामिच्छाप्तुं धनञ्जय ॥ ९ ॥

अथवा हें चित्त । मनबुद्धिसहित ।
माझ्यां हातीं अचुंबित । न शकसी देवों ॥ १०४ ॥
तरी गा ऐसें करीं । यया आठां पाहारांमाझारीं ।
मोटकें निमिषभरी । देतु जाय ॥ १०५ ॥
मग जें जें कां निमिख । देखेल माझें सुख ।
तेतुलें अरोचक । विषयीं घेईल ॥ १०६ ॥
जैसा शरत्कालु रिगे । आणि सरिता वोहटूं लागे ।
तैसें चित्त काढेल वेगें । प्रपंचौनि ॥ १०७ ॥
मग पुनवेहूनि जैसें । शशिबिंब दिसेंदिसें ।
हारपत अंवसे । नाहींचि होय ॥ १०८ ॥
तैसें भोगाआंतूनि निगतां । चित्त मजमाजीं रिगतां ।
हळूहळू पंडुसुता । मीचि होईल ॥ १०९ ॥
अगा अभ्यासयोगु म्हणिजे । तो हा एकु जाणिजे ।
येणें कांहीं न निपजे । ऐसें नाहीं ॥ ११० ॥

पैं अभ्यासाचेनि बळें । एकां गति अंतराळे ।

व्याघ्र सर्प प्रांजळे । केले एकीं ॥ १११ ॥

विष कीं आहारीं पडे । समुद्रीं पायवाट जोडे ।

एकीं वाग्ब्रह्म थोकडें । अभ्यासें केलें ॥ ११२ ॥

म्हणोनि अभ्यासासी कांहीं । सर्वथा दुष्कर नाहीं ।

यालागी माझ्या ठायीं । अभ्यासें मीळ ॥ ११३ ॥

अभ्यासेऽप्यसमर्थोऽसि मत्कर्मपरमो भव ।

मदर्थमपि कर्माणि कुर्वन् सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ १०॥

कां अभ्यासाही लागीं । कसु नाहीं तुझिया अंगीं ।

तरी आहासी जया भागीं । तैसाचि आस ॥ ११४ ॥

इंद्रियें न कोंडीं । भोगातें न तोडीं ।

अभिमानु न संडीं । स्वजातीचा ॥ ११५ ॥

कुळधर्मु चाळीं । विधिनिषेध पाळीं ।

मग सुखें तुज सरळी । दिधली आहे ॥ ११६ ॥

परी मनें वाचा देहें । जैसा जो व्यापारु होये ।

तो मी करीतु आहें । ऐसें न म्हणें ॥ ११७ ॥

करणें कां न करणें । हें आघवें तोचि जाणे ।

विश्व चळतसे जेणें । परमात्मेनि ॥ ११८ ॥

उणयापुरेयाचें कांहीं । उरों नेदी आपुलिया ठायीं ।

स्वजाती करूनि घेईं । जीवित्व हें ॥ ११९ ॥

माळियें जेउतें नेलें । तेउतें निवांतचि गेलें ।

तया पाणिया ऐसें केलें । होआवें गा ॥ १२० ॥

म्हणोनि प्रवृत्ति आणि निवृत्ती। इयें वोझीं नेघे मती।
अखंड चित्तवृत्ती। माझ्या ठायीं ॥ १२१ ॥
एऱ्हवीं तरी सुभटा। उजू कां अव्हाटां।
रथु काई खटपटा। करितु असे ? ॥ १२२ ॥
आणि जें जें कर्म निपजे। तें थोडें बहु न म्हणिजे।
निवांतचि अर्पिजे। माझ्यां ठायीं ॥ १२३ ॥
ऐसिया मद्भावना। तनुत्यागीं अर्जुना।
तूं सायुज्य सदना। माझिया येसी ॥ १२४ ॥
अथैतदप्यशक्तोऽसि कर्तुं मद्योगमाश्रितः।
सर्वकर्मफलत्यागं ततः कुरु यतात्मवान् ॥ ११ ॥
ना तरी हेंही तूज। नेदवे कर्म मज।
तरी तूं गा बुझ। पंडुकुमरा ॥ १२५ ॥
बुद्धीचिये पाठीं पोटीं। कर्माआदि कां शेवटीं।
मातें बांधणें किरीटी। दुवाड जरी ॥ १२६ ॥
तरी हेंही असो। सांडीं माझा अतिसो।
परि संयतिसीं वसो। बुद्धि तुझी ॥ १२७ ॥
आणि जेणें जेणें वेळें। घडती कर्में सकळें।
तयांचीं तियें फळें। त्यजितु जाय ॥ १२८ ॥
वृक्षकां वेली। लोटती फळें आलीं।
तैसीं सांडीं निपजलीं। कर्में सिद्धें ॥ १२९ ॥
परि मातें मनीं धरावें। कां मज उद्देशें करावें।
हें कांहीं नको आघवें। जाऊं दे शून्यीं॥ १३० ॥

खडकीं जैसें वर्षलें । कां आगीमाजीं पेरिलें ।

कर्म मानी देखिलें । स्वप्न जैसें॥ १३१ ॥

अगा आत्मजेच्या विषीं । जीवु जैसा निरभिलाषी ।

तैसा कर्मीं अशेषीं । निष्कामु होईं ॥ १३२ ॥

वन्हीची ज्वाळा जैसी। वायां जाय आकाशीं ।

क्रिया जिरों दे तैसी। शून्यामाजी॥ १३३ ॥

अर्जुना हा फलत्यागु । आवडे कीर असलगु ।

परी योगामाजीं योगु । धुरेचा हा ॥ १३४ ॥

येणें फलत्यागें सांडे । तें तें कर्म न विरूढे ।

एकचि वेळे वेळुझाडें । वांझें जैसीं॥ १३५ ॥

तैसें येणेंचि शरीरें । शरीरा येणें सरे ।

किंबहुना येरझारे । चिरा पडे ॥ १३६ ॥

पैं अभ्यासाचिया पाउटीं । ठाकिजे ज्ञान किरीटी ।

ज्ञानें येइजे भेटी । ध्यानाचिये ॥ १३७ ॥

मग ध्यानासि खेंव । देती आघवेचि भाव ।

तेव्हां कर्मजात सर्व । दूरी ठाके ॥ १३८ ॥

कर्म जेथ दुरावे । तेथ फलत्यागु संभवे ।

त्यागास्तव आंगवे । शांति सगळी ॥ १३९ ॥

म्हणोनि यावया शांति । हाचि अनुक्रमु सुभद्रापती ।

म्हणोनि अभ्यासुचि प्रस्तुतीं । करणें एथ ॥ १४० ॥

श्रेयो हि ज्ञानमभ्यासाज्ज्ञानाद् ध्यानं विशिष्यते ।

ध्यानात् कर्मफलत्यागस्त्यागाच्छान्तिनिरन्तरम् ॥ १२ ॥

अभ्यासाहूनि गहन । पार्था मग ज्ञान ।

ज्ञानापासोनि ध्यान । विशेषिजे ॥ १४१ ॥

मग कर्मफलत्यागु । तो ध्यानापासोनि चांगु ।

त्यागाहूनि भोगु । शांतिसुखाचा ॥ १४२ ॥

ऐसिया या वाटा । इहींचि पेणा सुभटा ।

शांतीचा माजिवटा । ठाकिला जेणें ॥ १४३ ॥

अद्वेष्टा सर्वभूतानां मैत्रः करुण एव च ।

निर्ममो निरहङ्कारः समदुःखसुखः क्षमी ॥ १३ ॥

जो सर्व भूतांच्या ठायीं । द्वेषांतें नेणेंचि कहीं ।

आपपरु नाहीं । चैतन्या जैसा ॥ १४४ ॥

उत्तमातें धरिजे । अधमातें अव्हेरिजे ।

हें काहींचि नेणिजे । वसुधा जेवीं ॥ १४५ ॥

कां रायाचें देह चाळूं । रंकातें परौतें गाळूं ।

हें न म्हणेचि कृपाळू । प्राणु पैं गा ॥ १४६ ॥

गाईची तृषा हरूं । कां व्याघ्रा विष होऊनि मारूं ।

ऐसें नेणेंचि गा करूं । तोय जैसें ॥ १४७ ॥

तैसी आघवियांचि भूतमात्रीं । एकपणें जया मैत्री ।

कृपेशीं धात्री । आपणचि जो ॥ १४८ ॥

आणि मी हे भाष नेणें । माझें काहींचि न म्हणे ।

सुख दुःख जाणणें । नाहीं जया ॥ १४९ ॥

तेवींचि क्षमेलागीं । पृथ्वीसि पवाडु आंगीं ।

संतोषा उत्संगीं । दिधलें घर ॥ १५० ॥

सन्तुष्टः सततं योगी यतात्मा दृढनिश्चयः ।

मय्यर्पितमनोबुद्धिर्यो मद्भक्तः स मे प्रियः || १४ ||

वार्षियेवीण सागरु । जैसा जळें नित्य निर्भरु ।

तैसा निरुपचारु । संतोषी जो || १५१ ||

वाहूनि आपुली आण । धरी जो अंतःकरण ।

निश्चया साचपण । जयाचेनि || १५२ ||

जीवु परमात्मा दोन्ही । बैसऊनि ऐक्यासनीं ।

जयाचिया हृदयभुवनीं । विराजती || १५३ ||

ऐसा योगसमृद्धि । होऊनि जो निरवधि ।

अर्पी मनोबुद्धी । माझ्या ठायीं || १५४ ||

आंतु बाहेरि योगु । निर्वाळलेयाहि चांगु ।

तरी माझा अनुरागु । सप्रेम जया || १५५ ||

अर्जुना गा तो भक्तु । तोचि योगी तोचि मुक्तु ।

तो वल्लभा मी कांतु । ऐसा पढिये || १५६ ||

हें ना तो आवडे । मज जीवाचेनि पाडें ।

हेंही एथ थोकडें । रूप करणें || १५७ ||

तरी पढियंतयाची काहाणी । हे भुलीची भारणी ।

इयें तंव न बोलणीं । परी बोलवी श्रद्धा || १५८ ||

म्हणोनि गा आम्हां । वेगां आली उपमा ।

एऱ्हवीं काय प्रेमा । अनुवादु असे ? || १५९ ||

आतां असो हें किरीटी । पैं प्रियाचिया गोष्टी ।

दुणा थांव उठी । आवडी गा || १६० ||

तयाही वरी विपायें । प्रेमळु संवादिया होये ।

तिये गोडीसी आहे । कांटाळें मग ? ॥ १६१ ॥

म्हणोनि गा पंडुसुता । तूंचि प्रियु आणि तूंचि श्रोता ।

वरी प्रियाची वार्ता । प्रसंगें आली ॥ १६२ ॥

तरी आतां बोलों । भलें या सुखा मीनलों ।

ऐसें म्हणतखेंवीं डोलों । लागला देवो ॥ १६३ ॥

मग म्हणे जाण । तया भक्तांचे लक्षण ।

जया मी अंतःकरण । बैसों घालीं ॥ १६४ ॥

यस्मान्नोद्विजते लोको लोकान्नोद्विजते च यः ।

हर्षामर्षभयोद्वेगैर्मुक्तोयः स च मे प्रियः ॥ १५ ॥

तरी सिंधूचेनि माजें । जळचरां भय नुपजे ।

आणि जळचरीं नुबगिजे । समुद्र जैसा ॥ १६५ ॥

तेवीं उन्मत्तें जगें । जयासि खंती न लगे ।

आणि जयाचेनि आंगें । न शिणे लोकु ॥ १६६ ॥

किंबहुना पांडवा । शरीर जैसें अवयवां ।

तैसा नुबगे जीवां । जीवपणें जो ॥ १६७ ॥

जगचि देह जाहलें । म्हणोनि प्रियाप्रिय गेलें ।

हर्षामर्ष ठेले । दुजेनविण ॥ १६८ ॥

ऐसा द्वंद्वनिर्मुक्तु । भयोद्वेगरहितु ।

याहीवरी भक्तु । माझ्यां ठायीं ॥ १६९ ॥

तरी तयाचा गा मज मोहो । काय सांगों तो पढियावो ।

हें असे जीवें जीवो । माझेनि तो ॥ १७० ॥

जो निजानंदें धाला । परिणामु आयुष्या आला ।
पूर्णते जाहला । वल्लभु जो ॥ १७१ ॥

अनपेक्षः शुचिर्दक्ष उदासीनो गतव्यथः ।
सर्वारंभपरित्यागी यो मद्भक्तः स मे प्रियः ॥ १६ ॥

जयाचिया ठायीं पांडवा । अपेक्षे नाहीं रिगावा ।
सुखासि चढावा । जयाचें असणें ॥ १७२ ॥
मोक्ष देऊनि उदार । काशी होय कीर ।
परी वेचावें लागें शरीर । तिये गांवीं ॥ १७३ ॥
हिमवंतु दोष खाये । परी जीविताची हानि होये ।
तैसें शुचित्व नोहे । सज्जनाचें ॥ १७४ ॥
शुचित्वें शुचि गांग होये । आणि पापतापही जाये ।
परी तेथें आहे । बुडणें एक ॥ १७५ ॥
खोलिये पारु नेणिजे । तरी भक्तीं न बुडिजे ।
रोकडाचि लाहिजे । न मरतां मोक्षु ॥ १७६ ॥
संताचेनि अंगलगें । पापातें जिणणें गंगे ।
तेणें संतसंगें । शुचित्व कैसें ॥ १७७ ॥
म्हणोनि असो जो ऐसा । शुचित्वें तीर्थां कुवासा ।
जेणें उल्लंघविलें दिशा । मनोमळ ॥ १७८ ॥
आंतु बाहेरी चोखाळु । सूर्य जैसा निर्मळु ।
आणि तत्त्वार्थी चापायाळु । देखणा जो ॥ १७९ ॥
व्यापक आणि उदास । जैसें कां आकाश ।
तैसें जयाचें मानस । सर्वत्र गा ॥ १८० ॥

संसारव्यथे फिटला। जो नैराश्यें विनटला।
व्याधाहातोनि सुटला। विहंगु जैसा॥ १८१ ॥
तैसा सतत जो सुखें। कोणीही टवंच न देखे।
नेणिजे गतायुषें। लज्जा जेवीं॥ १८२ ॥
आणि कर्मारंभालागीं। जया अहंकृती नाही आंगीं।
जैसें निरिंधन आगी। विझोनि जाय॥ १८३ ॥
तैसा उपशमुचि भागा। जयासि आला पैं गा।
जो मोक्षाचिया आंगा। लिहिला असे॥ १८४ ॥
अर्जुना हा ठावोवरी। जो सोऽहंभावो सरोभरीं।
द्वैताच्या पैलतीरीं। निगों सरला॥ १८५ ॥
कीं भक्तिसुखालागीं। आपणपेंचि दोही भागीं।
वांटूनियां आंगीं। सेवकै बाणी॥ १८६ ॥
येरा नाम मी ठेवी। मग भजती वोज बरवी।
न भजतया दावी। योगिया जो॥ १८७ ॥
तयाचे आम्हां व्यसन। आमुचें तो निजध्यान।
किंबहुना समाधान। तो मिळे तैं॥ १८८ ॥
तयालागीं मज रूपा येणें। तयाचेनि मज येथें असणें।
तया लोण कीजे जीवें प्राणें। ऐसा पढिये॥ १८९ ॥

यो न हृष्यति न द्वेष्टि न शोचति न काङ्क्षति।
शुभाशुभपरित्यागी भक्तिमान्यः स मे प्रियः॥ १७॥

जो आत्मलाभासारिखें। गोमटें कांहींचि न देखे।
म्हणोनि भोगविशेखें। हरिखेजेना॥ १९० ॥

आपणचि विश्व जाहला । तरी भेदभावो सहजचि गेला ।

म्हणोनि द्वेषु ठेला । जया पुरुषा ॥ १९१ ॥

पैं आपुलें जें साचें । तें कल्पांतींहीं न वचे ।

हें जाणोनि गताचें । न शोची जो ॥ १९२ ॥

आणि जयापरौतें कांहीं नाहीं । तें आपणपेंचि आपुल्या ठायीं ।

जाहला यालागीं जो कांहीं । आकांक्षी ना ॥ १९३ ॥

वोखटें कां गोमटें । हें काहींचि तया नुमटे ।

रात्रिदिवस न घटे । सूर्यासि जेवीं ॥ १९४ ॥

ऐसा बोधुचि केवळु । जो होवोनि असे निखळु ।

त्याहीवरी भजनशीळु । माझ्या ठायीं ॥ १९५ ॥

तरी तया ऐसें दुसरें । आम्हां पढियंतें सोयरें ।

नाहीं गा साचोकारें । तुझी आण ॥ १९६ ॥

समः शत्रौ च मित्रे च तथामानापमानयोः ।

शीतोष्णसुखदुःखेषुसमः सङ्गविवर्जितः ॥ १८ ॥

पार्था जयाचिया ठायीं । वैषम्याची वार्ता नाहीं ।

रिपुमित्रां दोहीं । सरिसा पाडु ॥ १९७ ॥

कां घरींचियां उजियेडु करावा । पारखियां आंधारु पाडावा ।

हें नेणेचि गा पांडवा । दीपु जैसा ॥ १९८ ॥

जो खांडावया घावो घाली । कां लावणी जयानें केली ।

दोघां एकचि साउली । वृक्षु दे जैसा ॥ १९९ ॥

नातरी इक्षुदंडु । पाळितया गोडु ।

गाळितया कडु । नोहेंचि जेवीं ॥ २०० ॥

अरिमित्रीं तैसा। अर्जुना जया भावो ऐसा।
मानापमानीं सरिसा। होतु जाये॥ २०१ ॥

तिहीं ऋतूं समान। जैसें कां गगन।
तैसा एकचि मान। शीतोष्णीं जया॥ २०२ ॥

दक्षिण उत्तर मारुता। मेरु जैसा पंडुसुता।
तैसा सुखदुःखप्राप्तां। मध्यस्थु जो॥ २०३ ॥

माधुर्यें चंद्रिका। सरिसी राया रंका।
तैसा जो सकळिकां। भूतां समु॥ २०४ ॥

आघवियां जगा एक। सेव्य जैसें उदक।
तैसें जयातें तिन्ही लोक। आकांक्षिती॥ २०५ ॥

जो सबाह्यसंग। सांडोनिया लाग।
एकाकीं असे आंग। आंगीं सूनी॥ २०६ ॥

तुल्यनिन्दास्तुतिर्मौनी सन्तुष्टो येन केनचित्।
अनिकेतः स्थिरमतिर्भक्तिमान्मे प्रियो नरः ॥ १९ ॥

जो निंदेतें नेघे। स्तुति न श्लाघे।
आकाशा न लगे। लेपु जैसा॥ २०७ ॥

तैसें निंदे आणि स्तुति। मानु करूनि एके पांती।
विचरे प्राणवृत्ती। जनीं वनीं॥ २०८ ॥

साच लटिकें दोन्ही। बोलोनि न बोले जाहला मौनी।
जो भोगितां उन्मनी। आरायेना॥ २०९ ॥

जो यथालाभें न तोखे। अलाभें न पारुखे।
पाउसेवीण न सुके। समुद्र जैसा॥ २१० ॥

आणि वायूसि एके ठायीं। बिढार जैसें नाहीं।
तैसा न धरीच कहीं। आश्रयो जो॥ २११ ॥
आघवाची आकाशस्थिति। जेवीं वायूसि नित्य वसती।
तेवीं जगचि विश्रांती-। स्थान जया॥ २१२ ॥
हें विश्वचि माझें घर। ऐसी मती जयाची स्थिर।
किंबहुना चराचर। आपण जाहला॥ २१३ ॥
मग याहीवरी पार्था। माझ्या भजनीं आस्था।
तरी तयातें मी माथां। मुकुट करीं॥ २१४ ॥
उत्तमासि मस्तक। खालविजे हें काय कौतुक।
परी मानु करिती तिन्ही लोक। पायवणियां॥ २१५ ॥
तरी श्रद्धावस्तूसी आदरु। करितां जाणिजे प्रकारु।
जरी होय श्रीगुरु। सदाशिवु॥ २१६ ॥
परी हे असो आतां। महेशातें वानितां।
आत्मस्तुति होतां। संचारु असे॥ २१७ ॥
ययालागीं हें नोहे। म्हणितलें रमानाहें।
अर्जुना मी वाहें। शिरीं तयातें॥ २१८ ॥
जे पुरुषार्थसिद्धि चौथी। घेऊनि आपुलिया हातीं।
रिगाला भक्तिपंथीं। जगा देतु॥ २१९ ॥
कैवल्याचा अधिकारी। मोक्षाची सोडी बांधी करी।
कीं जळाचिये परी। तळवटु घे॥ २२० ॥
म्हणोनि गा नमस्कारूं। तयातें आम्ही माथां मुगुट करूं।
तयाची टांच धरूं। हृदयीं आम्हीं॥ २२१ ॥

तयाचिया गुणांचीं लेणीं । लेववूं अपुलिये वाणी ।
तयाची कीर्ति श्रवणीं । आम्हीं लेवूं ॥ २२२ ॥
तो पहावा हे डोहळे । म्हणोनि अचक्षूसी मज डोळे ।
हातींचेनि लीलाकमळें । पुजूं तयातें ॥ २२३ ॥
दोंवरी दोनी । भुजा आलों घेउनि ।
आलिंगावयालागुनी । तयाचें आंग ॥ २२४ ॥
तया संगाचेनि सुखाडें । मज विदेहा देह धरणें घडे ।
किंबहुना आवडे । निरुपमु ॥ २२५ ॥
तेणेंसीं आम्हां मैत्र । एथ कायसें विचित्र ? ।
परी तयाचें चरित्र । ऐकती जे ॥ २२६ ॥
तेही प्राणापरौते । आवडती हें निरुतें ।
जे भक्तचरित्रातें । प्रशंसिती ॥ २२७ ॥
जो हा अर्जुना साद्यंत । सांगितला प्रस्तुत ।
भक्तियोगु समस्त- । योगरूप ॥ २२८ ॥
तया मी प्रीति करी । कां मनीं शिरसा धरीं ।
येवढी थोरी । जया स्थितीये ॥ २२९ ॥
ये तु धर्म्यामृतमिदं यथोक्तं पर्युपासते ।
श्रद्दधाना मत्परमा भक्तास्तेऽतीव प्रियाः ॥ २० ॥
इति श्रीमद्भग्वद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुनसंवादे भक्तियोगोनाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥
ते हे गोष्टी रम्य । अमृतधारा धर्म्य ।
करिती प्रतीतिगम्य । आइकोनि जे ॥ २३० ॥

तैसीचि श्रद्धेचेनि आदरें। जयांचे ठायीं विस्तरे।
जीवीं जयां थारे। जे अनुष्ठिती ॥२३१ ॥
परी निरूपली जैसी। तैसीच स्थिति मानसीं।
मग सुक्षेत्रीं जैसी। पेरणी केली ॥ २३२ ॥
परी मातें परम करूनि। इयें अर्थीं प्रेम धरूनि।
हेंचि सर्वस्व मानूनि। घेती जे पैं ॥ २३३ ॥
पार्था गा जगीं। तेचि भक्त तेचि योगी।
उत्कंठा तयांलागीं। अखंड मज ॥ २३४ ॥
तें तीर्थ तें क्षेत्र। जगीं तेंचि पवित्र।
भक्ति कथेसि मैत्र। जयां पुरुषां ॥ २३५ ॥
आम्हीं तयांचें करूं ध्यान। ते आमुचें देवतार्चन।
ते वांचूनि आन। गोमटें नाहीं ॥ २३६ ॥
तयांचें आम्हां व्यसन। ते आमुचें निधिनिधान।
किंबहुना समाधान। ते मिळती तैं ॥ २३७ ॥
पैं प्रेमळाची वार्ता। जे अनुवादती पंडुसुता।
ते मानूं परमदेवता। आपुली आम्ही ॥ २३८ ॥
ऐसे निजजनानंदें। तेणें जगदादिकंदें।
बोलिलें मुकुंदें। संजयो म्हणे ॥ २३९ ॥
राया जो निर्मळु। निष्कलंक लोककृपाळु।
शरणागतां प्रतिपाळु। शरण्यु जो ॥ २४० ॥
पैं सुरसहायशीळु। लोकलालनलीळु।
प्रणतप्रतिपाळु। हा खेळु जयाचा ॥ २४१ ॥

जो धर्मकीर्तिधवळु । आगाध दातृत्वें सरळु ।

अतुळबळें प्रबळु । बळिबंधनु ॥ २४२ ॥

जो भक्तजनवत्सळु । प्रेमळजन प्रांजळु ।

सत्यसेतु सकळु । कलानिधी ॥ २४३ ॥

तो श्रीकृष्ण वैकुंठींचा। चक्रवर्ती निजांचा ।

सांगे येरु दैवाचा। आइकतु असे ॥ २४४ ॥

आतां ययावरी । निरूपिती परी ।

संजयो म्हणे अवधारीं । धृतराष्ट्रातें॥ २४५ ॥

तेचि रसाळ कथा । मऱ्हाठिया प्रतिपथा ।

आणिजेल आतां । आवधारिजो ॥ २४६ ॥

ज्ञानदेव म्हणे तुम्ही । संत वोळगावेति आम्ही ।

हें पढविलों जी स्वामी । निवृत्तिदेवीं॥ २४७ ॥

इति श्रीज्ञानदेवविरचितायां भावार्थदीपिकायां द्वादशोऽध्यायः ॥